

Александар ТРАЈАНОВСКИ

ЕДЕН ОБВИНУВАЧКИ ДОКУМЕНТ ПРОТИВ СТРУМИЧКИОТ МИТРОПОЛИТ ГЕРАСИМ ОД СТРАНА НА СТРУМИЧКИОТ РЕВОЛУЦИОНЕРЕН КОМИТЕТ ОД 1905 ГОДИНА

Конфронтациите помеѓу Бугарската егзархија и нејзиниот обемен црковно-просветен апарат во Македонија од една страна и претставниците на Македонското националноослободително движење од друга страна, се случувале за цело време на 40 годишното егзархиско управување над поголем дел од македонското население, над кое таа поседувала црковно-просветно ведомство.

Против асимилаторската и антимакедонската егзархиска црковно-просветна, а особено национално-политичка дејност, а која имала за цел преобразување на македонското национално сознание во бугарско, за да би во еден поволен момент Македонија се присоедини кон Бугарија, истапува севкупната македонска општественост. Ваквата ненародна и реакционерна егзархиска политика била подвргната на општа конфронтација од страна на македонските црковно-училишни општини, македонската училишна младина пред сè средношколската, македонските социјалисти и други струи и групи во Македонското националноослободително движење, а пред сè од страна на Тајната Македоно-одринска револуционерна организација (ТМОРО), која по Рилскиот конгрес 1905 година се преименува во Внатрешна Македоно-одринска револуционерна организација (ВМОРО). Во таа смисла на теренот во Македонија се случувале чести судири и борби помеѓу претставниците на Македонското националноослободително движење од една страна и севкупниот егзархиски апарат од друга страна.

Од споменативе борби најочигледен пример заземаат конфронтациите помеѓу високиот егзархиски клер во Македонија, т.е. митрополитите, архиепископите, намесниците, председателите на црковно училишните општини, кои се наоѓале под ведомството на Егзархијата од една страна и македонската интелигенција и граѓанство од друга страна.

Во моментот се осврнуваме само на еден дел од жестоките борби помеѓу Струмичкиот егзархиски митрополит Герасим од една страна и Струмичкиот револуционерен комитет од друга страна. Во таа смисла приложуваме еден обвинителен документ од страна на Струмичкиот револуционерен комитет против ненародната и асимилаторска политика на митрополитот Герасим. Оригиналниот документ се наоѓа во Централниот државен историски архив (Ц. Д. И. А.), Егзархиска архива, Софија, заведен под фонд: ф. 246, оп. 1, арх. ед. 220, л. л. 283—284, а ние го исползуваме во вид на извадоци на документи од Ц. Д. И. А., Егзархиска архива, Софија, — Фотокопии во Институтот за национална историја (ИНИ) — Скопје, кутија VI, лист 13 до 17.

Од приложениов документ може да се уочи Герасимовиот негативен однос кон револуционерното движење во Струмичката епархија. Со ова митрополитот Герасим се придружува кон општата егзархиска негативна политика кон Македонското националноослободително движење. За цело време на своето 40 годишно делување во Македонија, Егзархијата дејствувала со мирни средства во преобразувањето на своите македонски верници во бугарски. Токму митрополитот Герасим бил еден од најочигледните примери на познатата во историографијата егзархиска еволуционистичка дејност. И од приложениов документ се согледува жесток непријателски однос на Герасима спрема револуционерното движење во Струмичката епархија, а и спрема македонските учители — револуционери, кои спрема него се „неспособни и глупави“, потоа „неопитни и непредвидливи лигушковци, коишто се способни на секако зло“. Во таа смисла тој ги прогонува споменативе учители, поставувајќи на нивно место свои љубимци и сомисленици. Исто така во документот на неколку места мошне очигледно се согледуваат Герасимовите блиски односи со претставниците на турскиот државен апарат, со кои тој често пати се послужувал, како во борбата против своите жестоки непријатели т.е. претставниците на струмичкото револуционерно движење, струмичкиот граѓански и учителски елемент, така и во осигурување на својата лична безбедност.

Немаме намера и понатаму да се осврнуваме на самиов документ, а оставаме тој самиот да зборува за себе си. Меѓутоа, сепак накратко ќе се надоврзиме на дел од бројните конфронтации и жестоки судири помеѓу митрополитот Герасим од една страна и Струмичкиот револуционерен комитет, струмичкото граѓанство, интелегенцијата, струмичките учители — револуционери од друга страна, кои се случуваат често пати од Герасимовото доаѓање во Струмица на 23. XII. 1897 година, во својство митрополит на споменатава Епархија.

Располагаме со бројна документација од каде се согледува дека борбата помеѓу митрополитот Герасим и Струмичкиот револуционерен комитет била долготрајна и исцрпувачка. Тоа

биле жестоки судири помеѓу митрополитот Герасим и началникот на Струмичкиот револуционерен комитет — Христо Чернопеев. Помеѓу нив се распаамтила една жестока и непомирлива борба на живот и смрт, во чии расплети биле умешани и егзархиската па и бугарската дипломатија.

Конфронтациите настанале поради створениот непријателски однос на митрополитот Герасим кон ТМОРО. Тој не дозволувал никакво мешање на Организацијата во црковно-училишните работи во Струмичката епархија. Поради тоа Организацијата против него презела редица репресалии. Така уште во 1898 година поради реакционерниот и антимакедонски однос на митрополитот Герасим, кога одбил да вработи (постави) дваесетина учители — револуционери во својата Епархија, а спрема списокот направен од страна на Организацијата, на едно заседание Струмичкиот окружен комитет го осудил на смрт и испратил барање до ЦК на ТМОРО за потврдување на нивното решение.¹⁾ Споменатава пресуда секако ќе била реализирана, ако против истово не интервенирале членовите на ЦК на ТМОРО д-р Христо Татарчев и Иван Хаџи Николов.²⁾ Таа година Струмичкиот револуционерен комитет му наложила на Герасима, како казна за неговата реакционерна дејност, да плати 150 турски лири Истово го одбил Герасим, така да со оружје в раце двајца терористи на Организацијата му ги одземаат бараните суми.³⁾ Потоа една од споменатите репресалии е и неуспешниот атентат врз митрополитот Герасим извршен на 26. III 1904 година, кога двајца атентатори на Организацијата го извршуваат во Струмичката егзархиска митрополија.⁴⁾ Друга мерка била потполната блокада на Струмичката митрополија од страна на Струмичкиот револуционерен комитет. На месното население споменатиов организационен орган му забранил да ја посетува егзархиската Митрополија во Струмица. Се сакало да се изолира Герасим со цел да се подчини на барањето на Организацијата или да ја напушти Струмица.⁵⁾

Од друга страна началникот на Струмичкиот револуционерен комитет — Христо Чернопеев сакал да управува во својот округ независно од митрополитот Герасим. Во таа смисла тој „разгледувал брачни работи, потврдувал и заменува членови на општинскиот и епархискиот совет, судел и осудувал супрузи,

1) Ангел Динев, Илинденска епопеја, Софија, 1945, I том, 100.

2) Христо Шалдев, Основане на четническиот институт. — Испраќане списоци во Екзархијата. — Конгресът презъ 1899 година, Ил. Илинденъ, кн. 6 (76), Софија, 1936, 7—8.

3) Д-р Манол Пандевски и Горѓи Стоев-Трнката, Струмица и Струмичко низ историјата, Струмица, 1969, 250.

4) Извадоци на документи од Централен државен исторически архив, Егзархиска архива, Софија. — Фотокопии во Институтот за национална историја (ИНИ), Скопје, кутија, VI, л. 13.

5) Документи за дејноста на бугарските владици во Македонија до 1912 година, (Преписи на документи во ИНИ), Скопје, s. a., 82—83.

исполнувал пресуди, езекутирал и друго... се мешал во училишните работи, истерувал учители и ги заменува со други коишто ги делат неговите погледи и идеи...“⁶⁾ Но како Герасим упорно се спротивставувал на сите овие налети на Организацијата, „несакајќи да стане патерица во круната на Чернопеев“,⁷⁾ уште повеќе си ја влошил ситуацијата. Како резултат на тоа од страна на Организацијата била преземена крајна санкциона мерка донесена на 27. V 1905 година на Окружниот конгрес на Струмичкиот револуционерен округ, каде во Протоколот бр. 1, точка десет, митрополитот Герасим бил повторно осуден на смрт.⁸⁾

Во својство поглавар на Струмичката епархија, митрополитот Герасим направил бројни недела во Струмица и Струмичко и многу му наштетил на натамошниот врвеш на револуционерното движење во Струмичкиот револуционерен округ. Сите тие обвинувања што митрополитот Герасим ги извршил се содржат во писмото што струмичкиот револуционерен комитет му го упатил на Герасима во Кавадарци на 6. VII 1905 година. Во таа смисла го приложуваме споменатото писмо со деветте обвинителни точки против Герасима:⁹⁾

„Бугарски Митрополит
Струмица, 6. јули 1905 година

До Неговото Блаженство
Бугарскиот Егзарх г.
Јосиф I во Цариград

Ваше Блаженство,

Под претседателство на злосторникот Христо Чернопеев, на 28 мај таа година (1905 — м. б.), имало свикано конгрес во Струмичко, на којшто се разгледани моите обвинувања. На тој конгрес, злосторникот, којшто минатата учебна година направи такви пакости на учебното дело, за да ги облече своите зли намери и дејствија спрема мене во законска форма под притисок на заплашување, презеде и мерки, коишто имаат за цел, за да се упропасти народот, а најпосле зел решение да ме убијат.

Во едно писмо, испратено до мене во Кавадарци,¹⁰⁾ се зборува како Организацијата до 1903 година ме трпела со голема досада, ги излага следниве обвиненија и кажува:

⁶⁾ Исто... 90—93.

⁷⁾ Исто... 95.

⁸⁾ Против реакционерниот однос на Струмичкиот митрополит Герасим во неговата подведомствена Струмичка епархија, на споменатиот конгрес под точка десет е донесен следниот став: „Да не се прима (Митрополитот Герасим — м. б.) за член на Организацијата; да му се пише со писмо, а во кое да му се кажат сите губринштина, во растојание од еден месец ако не го исплати долгот на Организацијата од расписката во двоен размер од 300 лири, ќе биде убиен, а за во иднина, ако не се подчини и не го исполни решението, ќе биде убиен“. — Извадоци на документи од Ц. Д. И. А.,... Фотокопии во ИНИ, VI/9—11.

⁹⁾ Извадоци на документи од Ц. Д. И. А.,... Фотокопии во ИНИ, VI/13—17.

¹⁰⁾ Се однесува на приложениот во целост документ, односно писмото од 6. VII 1905 година.

1. Во учебната 1903—1904 година, исползувајќи го општото разлабување на Организацијата, Вие не назначивте ниту еден учител — револуционер,¹¹⁾ а се заобиколувавте со разни превогодници (гурманџии — м. б.) и Ваши слепи орудија; оправдувањата Ви беа дека нема кој да ги препорачува;

2. Дека по силното настојување на Организацијата го преместивте тука Х. Јорданов, кого што после атентатот го фрливте в затвор;

3. Дека кога во 1904 година селаните од чифлиците, подпомогнати од Организацијата, се обидоа да ја симкат од трб на двојното ropство ангарија, тогаш Вие повикавте некои селани од Пехчево, Добрејци, Грдоморци (т.е. Грдошорци — м. б.) и други места и ги заплашувавте да им работат во недели и празнични денови ангарија на беговите. Селаните место да Ве послушаат, поведоа борба и ја добија;

4. На секого, пак и Вам, Ви се познати безобразијата коишто се вршат од беговите над жетварките — Малешевки. Во 1904 година Организацијата, за да го сопре развратот, им забрани на Малешевки да доаѓаат на жетва по турските чифлици. Тогаш беговите¹²⁾ прибегнаа до Вас и Вие место да им откажете, им ја дадовте својата визит карта со писмото до малешевските попови: да дадат аргати на беговите. Благодарение на тоа Ваше контрарасположение жетварките тргнаа по пат, пречекани од четите (на Струмичкиот револуционерен округ — м. б.) ги убија субашните и жетварките се вратија назад. Вашата картичка се најде во убиените субашии;

5. За да Ве врзатуми, Организацијата во Струмица Ви наложи во 1904 година расписка од 150 т(урски) л(ири), воопшто Вие и до денеска не ја исплативте, дури и не сакате да знаете за тоа;

6. Во учебната 1904—1905 година Ви се предаде список за учителите. Вие место да назначите некои од нив, ги повикавте најголемите никаквеци кои и не сакаат да знаат дека народот се бори за своето ослободување, а од препорачаните (учители — м. б.) од Организацијата не назначивте ниту еден. Се извиживте, дека Вам не Ви бил даден на време списокот, кое е лага, зашто како можеше по Ваше настојување Вашиот љубимец Варналиев да се премести во октомври од Кукуч во Струмица, а пак ние Ви го бевме дале списокот во месец август. Не Ви беше доста тоа, но требаше по Ваша достава Х. Јорданов да замине врзан за своето родно место и сите препорачани од нас учители да останат (без работа — м. б.), се разбира, дека тие се виновни, зашто се посветени во служба на својот народ. Малку е за нив турската власт, а требаше и Вие да ги прогонувате;

¹¹⁾ По илинденското востание 1903 година Портата настојувала пред Егзархијата, за да оваа дејствува сите свештеници и македонски учители-револуционери, кои зеде учество во Востанието, или биле амнестирани или помилувани од турската власт, да не можат да добијат вработување во Европска Турција т. е. Македонија. — Панчо Дорев, Документи за българската историја. IV — Документи изъ турските държавни архиви (1863—1909) София, 1942, 245—246.

¹²⁾ Се однесува на присилното работење на чифликот на некој си Аци Нафи-беј, личен пријател на митрополитот Герасим. — Д-р Манол Пандевски и Горѓи Стоев-Трнката, Струмица и Струмичко низ историјата... 252.

7. Во есента 1904 година Христо Чернопеев, началник на реонската чета, се испрати за набавување на материјали во Бугарија, за коешто Вие, откако се научивте, побрзавте да испратите свој клеветнички рапорт до Егзархијата, а оваа до Бугарската влада, рапорт преполн со гласни клевети, дека другарот Чернопеев убивал само христијани, а ниту еден Турчин, дека им помагал на Грците и други некои клевети. Вашата цел беше да се распадне нашиот реон (Струмичкиот револуционерен округ — м. б.), коешто, се разбира, ќе станеше, ако се фатеше Чернопеев или се фатее парите од Бугарската влада, коишто му беа поверени за доставување материјали на својот народ;

8. Користени од Вашите нечесности од старите управни тела, коишто не превзеле никакви строги мерки спрема Вас, едно момче од градот по своја иницијатива (после тоа имаше од четата и писмо, со коешто кажуваша, дека украдувањето на мојата облека станало по нивна заповед и ме заплашуваша да не го издавам момчето, а да сум соопштел, дека јас сум го испратил да ми ги земе алиштата, додека слугата на параклисот беше ја кажал целата вистина, спрема тоа не е по приватна иницијатива) решава да Ви ги одземе алиштата и патерицата¹³⁾ со цел да Ве принуди да ја исплатите расписката. Освен тоа, уште на другиот ден Ви се дадоа горните нешта, но Вие пак го предадовте момчето на властите, од кадешто тоа се принуди да избега;

9. После Куклишката крвава драма¹⁴⁾ кајмакамот, за да го прикрие бројот на убиените и обесчестените трупови, Ве покани да ги погре-

¹³⁾ Споменатава акција била организирана од страна на Месниот комитет на Организацијата во Струмичко, со цел да се принуди митрополитот Герасим да ја исплати расписката од 300 турски лири. Акцијата била извршена од страна на Васил Абрашев на верскиот празник Водници 1905 година. Тој ден рано утрото споменатиов Абрашев влегол во црквата и му ги украде златната корона, патерицата со сребрена дршка и други службени алишта на митрополитот Герасим. Без оваа Митрополитот не можел да ја обави свечената миса, се сокрил во олтарот на црквата не осудувајќи да се појави пред насобраниот народ. При оваа добил на своја адреса мноштво погрдни исмејувања од насобраните во црквата струмичани, што претставува уште еден доказ дека митрополитот Герасим сред своите верници во својата Епархија не го уживал потребниот авторитет, за да може со успех да ја обавува својата црковна дејност. — Изв' миналото на Македонија, Македонски вести, 1/38, Софија, 30. X. 1935, 2.

¹⁴⁾ Споменатава драма се случила на 4. I 1905 година во село Куклиш — Струмичко. Станува збор за познатата афера и крвавите борби во тоа село помеѓу војводата Крсто Георгиев-Новоселски со неговата петнаесетчлена чета од една страна и турскиот аскер од друга страна. Во споменатава борба војводата успеал да ги сочува сите петнаесетмина свои четници, додека од страна на турскиот аскер загинале дваесет турски војници.

Како одмазда на оваа, спрема еден извор турските војски извршиле крвав масакар над месното куклишко население. Имено, изгореле 64 куќи а останатите ги ограбиле, испотепале повеќе од 50 души селани — мажи и жени, ги обезчестиле сите жени и девојки, при тоа сверски убивајќи со нож три девојки, кои давале отпор на својата моминска чест. — Изв' Македонија... събитията въ с. Куклишъ, Македонски вести, 1/28, Софија, 31. VI 1935, 2—3. — Спрема друг еден поавтентичен извор турските војски при споменатава драма убиле четириесет и два месни жители куклишчани, раѓале четири души а обезчестиле 14 жени и девојки. — Черната „Куклишка“ книга, Револуционеренъ листъ, бр. 12, Софија, 15. IV 1905, 12—16.

бите. Вие, место да го позабавите погребувањето до пристигнувањето на европската комисија, веднаш испративте свештеници да ги погребваат, но тие не го сторија тоа, зашто видно дека не се тринаесет човечки трупа, како што им бевте кажале, а беа триесет и шест, околност што стана причина да ги остават и на другиот ден, кога пристигна и европската комисија. Кајмакамот беше прав во случајов: како турски чиновник во негов интерес беше да се сокријат од очите на европската комисија жестокостите и безобразлиците, извршени од Турците. Тоа е разбирливо и е обврска на еден кајмакам, но за Вас?...

При апсолутно мнозинство се реши:

а) Ве осудува во срок од еден месец да исплатите во двоен размер (триста л. т.);

б) Ве предупредува занатаму да не пречите и да ги исполнувате желбите на Организацијата;

в) Им се забранува на сите граѓани и селани што се под Ваше ведомство да влегуваат кај Вас (т.е. во Митрополијата — м. б.);

г) Во случај да не го исполните горното, ќе Ве осудиме на смрт.

Сите овие обвинувања не почиваат на некоја основа, со исклучок, дека барале пари а јас не им дадов, коешто нешто е вистина и за кое своевремено сум известувал за сè во Егзархијата. Тие обвинувања и барања, како и досегашните заплашувања на комитациите, останаа тајна меѓу нив и мене. Но сега сето тоа по една случајност е откриено од Владата (се мисли на Турската влада — м. б.). На 2 јуни оваа година во село Едрениково, Струмичко, беа убиени неколку души, а имено: 5 души заедно со началникот на четата, во којашто чета се пронајдени многу хартии, од коишто Владата дознала сè, коешто ќе го видите од овде приложеново тескере во препис од мустеитина (т.е. müstentik),¹⁵ предадено на мене преку мударумуму (т.е. müddei-i umumi).¹⁶ На тоа тескере јас одговорив, дека Владата по тоа прашање добила повеќе податоци, отколку ние имаме, затоа не најдовме за потребно да дополниме нешто.

Во хартиите (се мисли на документите од Организацијата а пронајдени од страна на турските власти во село Едрениково — м. б.), што Владата ги запленила, се наоѓало едно гласачко ливче, со коешто по тајно гласање се барало одобрување на трите од овие мненија за мене:

1) Накажување со смрт;

2) Зголемување на расписката од 150 л. т. на 300 л. т. и забранување на граѓаните и селаните да доаѓаат кај мене, и

3) Пред да ме убијат да ми предложат да го напуштам градот и казата. На тоа ливче, дека ги одобруваат двете точки, е подпишана од Панде Маднијков од нашиов град, којшто е и затворен. Извадоци од решението на конгресот издадени се во едно окружно од 23 точки, коешто е ветено исто така од власта. Ако ми падне в раце тоа окружно ќе Ви испратам еден примерок. Многу ливчиња од размислувањата по горните

¹⁵ Турски збор müstentik т.е. судски посланик или исеадник.

¹⁶ Арапски збор müddei-i umumi т.е. прокурор или јавен обвинител.

обвинувања се фатени од власта. Во нивното конгресно решение јасно се гледа земеното решение да ме убијат, ако не ја исплатам расписката од 300 л. т. и ако не ги исполнам нивните каприци да назначувам за учители неспособни лица, нивни глупави орудија.

Христо Чернопеев е многу настроен против мене особено заради тоа што минатата есен тој не можеше слободно да влегува во Бугарија, такашто тој дивјак и крвопиец нема ништо да го задоволи. Јас се чудам што да правам! Од една страна грчкиот комитет зел решение да ме убие; од друга страна Турците во Струмичко, кога бев во Радовиш, како мислеле, дека бргу ќе се вратам, ми поставиле заседа да ме убијат; од трета страна и бугарскиот комитет¹⁷⁾ зел решение да ме убијат. Да се пази човек од тубите и своите непријатели, како и да е; но и од нашите Бугари, јас не разбирам! На чело на комитетските работи останале вчерашните неопитни и непредвидливи лигушковци, коишто се способни на секакво зло.

Ова изложување е многу јасен доказ за нас и голем аргумент за оние, коишто машки се бореа и протестираа пред Султанската влада, кога оваа се обидуваше да ме дигне одтука.¹⁸⁾ Кога го поднесувам горното за Ваша информација, се препорачувам на Вашите свети молитви и оставам на Ваше Блаженство смирен во Христe брат.

Струмички митрополит Герасим“.

¹⁷⁾ Се однесува на претставниците на Струмичкиот револуционерен комитет, кои митрополитот Герасим ги идентификува како бугарски.

¹⁸⁾ Во текот на 1903 година турската власт цели 73 дена го држела митрополитот Герасим во Егзархиската митрополија во подполна блокада и изолација од неговите верници, со цел споменатиов Митрополит да ја напушти катедрата на Струмичката митрополија. — Документи за дејноста на бугарските владици во Македонија... 34—47.